

Nr 4

Utlåtande i anledning av väckta motioner om ett aktuellt kulturpolitiskt handlingsprogram.

I de likalydande motionerna I: 319 av herrar *Torsten Andersson* och *Thorsten Larsson* samt II: 401 av herrar *Wahlund* och *Fälldin* föreslås, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en parlamentariskt tillsatt utredning för upprättande av ett aktuellt kulturpolitiskt handlingsprogram avseende samhällets centrala och regionala kulturstödjande åtgärder i enlighet med vad i motionerna anförts.

I en mera allmänt upplagd del av motionernas motivering framhålles bl. a. att utvecklingen kännetecknats av en förbättrad undervisning men av en utgiftsrestriktivitet beträffande övriga områden av andlig odling. De för konstnärlig verksamhet och för andra kulturmanifestationer nödvändiga yttre betingelserna är icke tillfredsställande. Kulturarbetarna har därigenom fått en i förhållande till andra grupper i samhället klart försämrad situation. I ett stort antal fall är vederbörandes inkomster så obetydliga, att möjligheterna till aktivt konstutövande av ekonomiska skäl blivit starkt begränsade även för eliten av konstnärerna. Kulturtidskrifterna tvingas leva under det ständiga hotet av nedläggning. Den svenska kulturrepresentationen utomlands har i alltför hög grad saknat statligt stöd och statlig ledning. Radio- och TV-programmens kvalitet och målsättning har inte ägnats tillbörlig uppmärksamhet. Vårt lands glesbygder har fått finna sig i att statligt kulturstöd ej stått att få ens till de mest behjärtansvärda ändamål.

Staten måste åtminstone i nuläget ikläda sig ett betydande ekonomiskt och moraliskt ansvar för en mer aktiv kulturpolitik.

Förutom av den påfallande restriktiviteten kännetecknas samhällets kulturpolitik av en besvärande brist på samordning vad det gäller dess administration. Kulturfrågorna sorterar f. n. under minst tre olika departement; radio och TV under kommunikationsdepartementet, lotterimedelsfonden och de därmed kulturstödjande åtgärderna under handelsdepartementet samt kulturstöd i övrigt, såsom museer, teatrar, bibliotek, akademier, kyrkofrågor och folkbildning m. m. under ecklesiastikdepartementet. På det regionala planet är bristen på planmässighet och samordning av det samhällseliga kulturstödet lika uttalad.

Olika utredningar om samhällets kulturstöd har i stor utsträckning lämnats obeaktade och delvis blivit inaktuella. En översyn av dessa och av öv-

riga aktuella reformförslag samt en samordning och angelägenhetsgradering av lämpliga åtgärder är påkallad. En sådan utredning i syfte att åstadkomma ett samhälleligt kulturpolitiskt handlingsprogram bör enligt motionärernas mening sammansättas av representanter för de olika politiska partierna samt beredas sådana arbetsformer, att dess förslag snabbt kan framläggas. Utredningen bör av praktiska skäl begränsas till att omfatta samhällets målsättning för resp. stöd och stimulans åt de egentliga kulturmanifestationerna, d. v. s. de konstnärliga verksamhetsformerna och dessas bärande institutioner inklusive distributionsformer. Vad det gäller de ekonomiska resurserna för samhällets framtida kulturstöd bör utredningen i första hand ges i uppdrag att komma med förslag inom ramen för av samhället tidigare gjorda men ännu icke infriade åtaganden. Därmed avses bl. a. den s. k. 50-procentsregeln beträffande lotterimedlens disposition samt den s. k. 1-procentsregeln i fråga om konstnärlig utsmyckning av offentliga byggnader. Det bör dock stå utredningen fritt att därest den så finner lämpligt föreslå andra riktlinjer bestämmande omfattningen av samhällets kulturstöd. Det bör vidare i enlighet med vad ovan anförts ges utredningen tillfälle att utarbeta förslag som sträcker sig väsentligt utöver den medelsram man i första stadiet bör söka uppnå, nämligen de av samhället i princip redan gjorda åtagandena. Sammanfattningsvis bör utredningen ges i direktiv att såväl innehållsmässigt som organisatoriskt samt med angivande av vägar för finansiering upprätta ett för samhället aktuellt kulturpolitiskt handlingsprogram. Utredningens uppdrag bör gälla såväl det centrala som det regionala stödet till kulturfrämjande åtgärder.

Självfallet bör utredningens arbete inte utesluta att man, innan dess arbete är avslutat, genomför olika åtgärder, vilka dock senare bör inordnas i det mera allsidiga kulturpolitiska handlingsprogram utredningen skall utarbeta.

Det bör framstå som självklart att statsmakterna spelar en avgörande ekonomisk roll för kulturlivets främjande. Ökade insatser bör vidare eftersträvas från regionala samhälleliga instanser, t. ex. från kommuner och landsting. Den samhälleliga kulturpolitiken bör i första hand inriktas på kulturkonsumtionsbefrämjande åtgärder varigenom den enskilde själv beredes största möjliga konsumtionsval. Det direkta stödet till konstskaparna måste slutligen ges en villkorlös utformning och syfta till att ge möjligheter till ett fritt konstnärligt skapande.

Motionärerna framför vidare synpunkter och önskemål beträffande kulturlivets decentralisering. Det är nu i påfallande grad koncentrerat till Stockholm. Ett ökat statligt stöd som medför bättre inkomstmöjligheter för konstnärer över hela landet bör därför bl. a. få till följd att landsorten i ökad omfattning kan behålla sina konstnärer och på så vis tillföras ett rikare kulturliv. Man bör därför sträva efter att ersätta diffusionskulturen med ett kulturliv, byggt på ömsesidigt utbyte mellan starka centrala kul-

turella institutioner och en levande regional kultur. Regionala och lokala kulturcentra i länshuvudstäder, mindre orter och kyrkor bör skapas.

Om radions resurser förstärkes, är det dubbelt viktigt att det regionala kulturlivet får möjlighet till ökad aktivitet, så att en balans skapas mellan centralt och lokalt.

Frågan om lokala kulturråd, t. ex. på länsplanet, bör ingående prövas i syfte att skapa lokala instanser för såväl den regionalt samordnade kulturpolitiken som för distributionen av det centralt ordnade kulturstödet.

Motionärerna berör härefter särskilda grenar av kulturlivet, radio och TV samt spörsmålet om direkta stödåtgärder. Provinsteaterverksamheten bör utbyggas. Dramaten och Operan bör få ökat statligt stöd. Detta gäller även biblioteksväsendet. Strävandena att komplettera bokutlåningen med service även då det gäller musikrum och diskotek och för centralbiblioteken och de kommunala biblioteken bör få starkare stöd.

Symfoniorkestrar med yrkesmusiker bör — inom ramen för rimliga kostnader — kunna upprättas på ytterligare någon eller några platser där befolkningsunderlag finns för att driva orkesterverksamhet utan stora underskott. Kammarmusikgrupper med yrkesmusiker bör kunna upprättas på åtskilliga platser. Det nödvändiga befolkningsunderlaget och anspråken på speciella lokaler är ju för denna konstform betydligt mindre, samtidigt som man genom kammarmusikgrupperna på fullgott sätt kan förmedla kontakten med den stora musiken. Musikerna i dessa grupper skulle — liksom skådespelarna vid provinsteatrarna — även kunna få viktiga pedagogiska uppgifter inom skolan.

Beträffande den bildande konsten understryker motionärerna värdet av utställningar. Konstinköpen till statliga och kommunala byggnader bör främjas. Nationalmuseum och läns museerna bör få ökad hjälp till konstinköp.

Kyrkornas konstföremål bör i högre grad än nu göras tillgängliga för allmänheten, och kyrkorna bör i ökad omfattning användas för konserter. Sakral konst, som förvaras i huvudstadens museer, bör till betydande del återställas till ursprungskyrkorna.

Stipendiesystemet bör utbyggas och bör få omfatta många olika slags konstnärer. Beträffande utformningen av ett väsentligt utbyggt stipendieringssystem bör man söka eftersträva en mot olika behov svarande kombination av större och mindre stipendier. Det är angeläget att åtminstone vissa av dessa kan utgå under en följd av år t. ex. för fullföljande av mera omfattande men i ekonomiskt avseende mindre lönsam konstnärlig produktion.

Stipendierna bör fördelas av flera parallellt och av varandra oberoende arbetande stipendiekommittéer, vilkas medlemmar omsättes relativt snabbt. Åtgärden får närmast ses som ett medel att motverka riskerna för maktkoncentration till en liten eller viss specialinriktad åsiktsriktning.

Som exempel kan nämnas att kostnaderna för 150 stipendier à 12 000 kronor per år jämte 50 mindre »punktstipendier» à 5 000 kronor endast obetydligt skulle överstiga 2 miljoner kronor per år.

Stödet till filmen bör utformas så, att filmbolagen kan räkna med rimliga chanser att få ambitiösa filmer belönade.

Ett annat medel är att bättre möjligheter till utbildning skapas för till film- och TV-produktionen knutna konstnärer. Likaså bör filmen — för skapandet av en mera kvalitetsmedveten konsumtionsefterfrågan — ges vidgat utrymme i skolans konsthistoriska och estetiska undervisningsämnen.

Sveriges Radio är ett statskontrollerat radiomonopol, och det är ytterst statsmakterna som har ansvaret för radio- och TV-programmens kvalitet och målsättning. Massmedias enorma genomslagskraft i alla folkgrupper gör dem till mycket viktiga kulturpolitiska instrument. Radion är eller skulle kunna vara vårt främsta redskap för estetisk fostran och fördjupad folkbildning. Målsättningen för radions och TV:ns programpolitik har ej rönt tillräcklig uppmärksamhet från statsmakternas sida. Mot nödvändigheten av höjd programkvalitet måste dock vägas den lika nödvändiga utbyggnaden av sändningsnätet. T. ex. TV-nätets utbyggnad bör komma före frågan om dubbla program även för detta medium.

För många människor är radion den enda kulturkontakten, och radio- och TV-programmen måste därför kunna ge en fyllig och representativ bild av det kulturella skeendet. Radion skall naturligtvis dessutom svara för god underhållning och nyhetsförmedling. Det är därför angeläget, att radio och TV ges de resurser som krävs för att uppfylla dessa målsättningar.

Beträffande motionernas motivering i övrigt får utskottet hänvisa till motion II: 401.

Utskottet

Motionärerna anför inledningsvis vissa allmänna, kritiska synpunkter på statsmakternas enligt motionärerna alltför knappt tilltagna stöd till arbetet på olika kulturområden. De finner angeläget med bl. a. en betydande upprustning och större insatser från det allmännas sida, en större decentralisering av kulturlivet och en bättre samordning av stödåtgärderna. En parlamentariskt sammansatt utredning bör få i uppdrag att utarbeta ett kulturpolitiskt handlingsprogram. Mot denna bakgrund tar motionärerna upp spörsmål berörande särskilda kulturgrenar m. m. — teater, bibliotek, musik, bildande konst, kyrkornas konstskatter, stipendier o. d., film samt radio och TV — och förordar vissa åtgärder.

Utskottet vill till att börja med erinra om att ett mycket rikhaltigt utredningsmaterial redan föreligger beträffande såväl förhållandena inom åtskilliga grenar av kulturlivet och om åtgärder för att främja aktiviteten

inom dem som beträffande frågor av betydelse för kulturarbetet i allmänhet och att ytterligare, ännu icke avslutade utredningar i dessa ämnen är att förvänta inom en snar framtid. Som exempel på verkställda utredningar berörande särskilda kulturgrenar kan nämnas utredningarna rörande statsunderstödd teaterverksamhet i landsorten (1960) och den sceniska utbildningen (1961), operautredningen (1961), betänkandet »Musikliv i Sverige» (1954) samt betänkandet »Konstbildning i Sverige» (1956). För kulturlivet som helhet torde den slutliga behandlingen av kulturfondsutredningens förslag och exempelvis den pågående 1960 års radioutredning som bl. a. har att särskilt beakta regionala intressen samt vissa av kommittén för nya utbildningsvägar vid de filosofiska fakulteterna igångsatta utredningar ha sin givna betydelse.

Utskottet är liksom motionärerna väl medvetet om att vissa av de ovan exemplifierade utredningarna ännu icke lett till praktiska resultat i önskvärd omfattning och att ökade insatser från det allmännas sida för främjande av kulturlivet är starkt påkallade. Även om utskottet sålunda hyser förståelse för och uppskattar motionärernas initiativ att fästa uppmärksamheten på dessa frågor har utskottet dock, på nedan redovisade skäl, icke ansett sig böra förorda motionärernas förslag om en utredning.

De spörsmål en dylik utredning skulle få att pröva spänner samman tagna över utomordentligt stora och delvis från varandra vitt skilda områden. Härom vittnar inte minst den stora och alltmer ökande omfattningen av det samlade utredningsmaterialet i hithörande ämnen. Utredningen skulle med hänsyn bl. a. härtill ställas inför betydande svårigheter med risk för avsevärd tidsutdräkt i utredningsarbetet, och det kan enligt utskottets mening ifrågasättas om ett uppdrag av denna art över huvud taget är lämpat att läggas på en kommitté. Man bör heller icke bortse från faran för att ett kulturpolitiskt handlingsprogram av det slag motionärerna synes ha tänkt sig kan få inslag som innebär en dirigerings av kulturarbetet från statsmakternas sida i strid mot den vidsträckta handlingsfrihet som nu är tillerkänd exempelvis de kungl. teatrarna och Sveriges Radio och som enligt utskottets uppfattning representerar ett väsentligt värde.

Härtill kommer att, såvitt utskottet kunnat bedöma, det redan föreliggande utredningsmaterialet ger underlag för åtskilliga praktiska reformer. Utskottet vill också understryka att de direkta åtgärder som förordas i motionernas motivering till väsentlig del icke så mycket förutsätter utredning som fastmer anslag — nya sådana eller ökning av i budgeten redan upptagna anslagsposter. I detta sammanhang må erinras om vissa i statsverkspropositionen framlagda eller bebådade förslag av betydelse för frågan om finansieringen av åtgärder på kulturlivets område. Sålunda har chefen för ecklesiastikdepartementet anmält (VIII. ht sid. 23) sin avsikt att för årets riksdag framlägga förslag om ett med omkring 1,3 milj. kro-

nor (från 3,1 till 4,4 milj. kronor) uppräknat anslag till stöd åt konstnärlig, litterär och musikalisk verksamhet, innefattande jämväl stöd till filmproduktionen. Vidare har under nämnda huvudtitel föreslagits bl. a. en höjning av statsbidragen till centralbiblioteksverksamhet. Chefen för handelsdepartementet har anmält (X. ht. sid. 278 och 279), att kulturfondsutredningens förslag angående lotterimedlen bör kunna upptagas till behandling med beaktande av bl. a. det material som framlagts av här tidigare nämnda utredningar beträffande olika kulturområden. Det är med hänsyn till dessa utredningars allmänna inriktning uppenbart att bl. a. motionärernas önskemål om en ökad decentralisering härvid kommer under prövning. En viss uppräkning av avsättningen till lotterimedelsfonden utöver den automatiska ökningen föreslås även.

Beträffande slutligen den av motionärerna påtalade bristen på samordning och splittringen av kulturfrågorna på olika departement må erinras om att chefen för handelsdepartementet framhållit angelägenheten av att den ovannämnda översynen av utredningsmaterial samordnas med frågan om departementsorganisationen (X. ht. sid. 279).

Av det ovan anförda torde framgå att utskottet visserligen delar motionärernas uppfattning att en förstärkning av kulturlivets resurser är påkallad men icke ansett skäl föreligga för den föreslagna utredningen. Utskottet får därför hemställa,

att de likalydande motionerna I: 319 och II: 401 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 28 februari 1962

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Möller, Sörlin, Söderberg, Axel Emanuel Andersson*, Hedström, Olofsson, Hellebladh, Ringaby, Widén, Tage Johansson, Schött och Gunnar Pettersson;

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, herrar Johnsson i Skoglösa, Jacobsson i Sala, Dickson, fru Jäderberg, herr Svensson i Kungälv, fru Thunvall, herrar Carlsson i Huskvarna, Nilsson i Bästekille, Lundmark, Magnusson i Nennesholm och Westberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Johnsson* i Skoglösa, *Axel Emanuel Andersson* och *Magnusson* i Nennesholm vilka ansett att utskottet bort anföra och yrka följande:

Motionärerna anför inledningsvis — — — (= med utskottet) — — — ha sin givna betydelse.

Utskottet är liksom motionärerna väl medvetet om att vissa av de ovan exemplifierade utredningarna ännu icke lett till praktiska resultat i önskvärd omfattning och att ökade insatser från det allmänna för främjande av kulturlivet är starkt påkallade. Utskottet hyser sålunda förståelse för och uppskattar motionärernas initiativ att fästa uppmärksamheten på dessa frågor och vill i anledning härav förorda att de i motionen upptagna spörsmålen och förslagen blir föremål för närmare prövning.

Den stora och alltmer ökande omfattningen av det samlade utredningsmaterialet i hithörande ämnen ger underlag för åtskilliga praktiska reformer. De olika utredningsförslagen har dock tillkommit i skilda sammanhang och från delvis olika utgångspunkter. En samlad översyn och bearbetning av dessa förslag i syfte att få till stånd en mera planmässig beredning och behandling av de kulturfrämjande åtgärderna samt utfylla de luckor eller brister som finns i materialet synes därför påkallad. En sådan översyn är även motiverad av den av motionärerna påtalade omständigheten, att kulturfrågorna handlägges inom flera olika departement. Utskottet vill för sin del framhålla angelägenheten av att behandlingen av dessa frågor hänföres till ett departement. Härom har chefen för handelsdepartementet i årets statsverksproposition framhållit att spörsmålet torde få samordnas med frågan om departementsorganisationen. Det är ovisst när en ändrad departementsorganisation kan träda i kraft. I avvaktan härpå framstår därför en gemensam beredning och behandling av kulturfrågorna som särskilt angelägen. På anförda grunder tillstyrker utskottet att en parlamentarisk utredning tillsättes.

Såsom motionärerna framhållit får den samhällliga kulturpolitiken inte ta sig dirigerande uttryck utan måste möjliggöra ett fritt val. Vad gäller det direkta stödet till konstskaparna måste detta ges en villkorlös utformning och syfta till möjligheter till fritt konstnärligt skapande. Denna grund för kulturpolitiken minskar emellertid inte behovet av vare sig en större planmässighet vid kulturstödet utformning eller angelägenheten av ökade ekonomiska insatser från samhällets sida. Ett handlingsprogram av den art som motionärerna efterlyser skulle enligt utskottets mening vara av värde både i fråga om samordningen av samhällets insatser och i fråga om ökningen av kulturstödet omfattning.

Även om ett omfattande, redan genomfört utredningsarbete kan ligga till grund vid utarbetandet av ett sådant program, är det givet att detta

måste ta viss tid i anspråk. Härav får dock inte följa att angelägna förbättringar av kulturstödet uteblir under utredningstiden. Utskottet vill i stället med tillfredsställelse hälsa de förslag till förbättring på ett par områden som framlagts eller aviserats till årets riksdag. Dock bör vid framläggandet av dylika förslag i framtiden samråd med utredningen så långt möjligt äga rum. I detta sammanhang vill utskottet även understryka angelägenheten av att ökade resurser ställes till förfogande för kulturlivets främjande. Såsom motionärerna påpekat bör detta kunna ske genom en ökad tilldelning av lotterimedel. Även i övrigt bör vad som anförts i motionerna beaktas, särskilt vad gäller angelägenheten av decentralisering och provinsial förankring av kulturlivet.

Aberopande det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 319 och II: 401 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an hålla om skyndsamt utredning och översyn för upprättande av ett aktuellt kulturpolitiskt handlingsprogram avseende samhällets centrala och regionala kulturfrämjande åtgärder.